

справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, після чого залежно від наявності до того підстав виносить постанову про законність чи незаконність слідчої дії. У випадку, якщо слідчий суддя визнає виконану слідчу дію незаконною, всі докази, які були отримані під час слідчої дії, цією постановою визнаються недопустимими. На нашу думку, ст. 242 проекту КПК України необхідно доповнити вказівкою на те, що постанову судді повинна бути направлена слідчому для долучення разом з результатами обшуку до матеріалів кримінальної справи.

Крім того, проект КПК України змінює й порядок повідомлення слідчим про проведення невідкладного обшуку. Разом з тим законопроект вирішує це питання не зовсім послідовно. Зокрема, відповідно до ст. 270 при провадженні обшуку в невідкладних випадках без постанови слідчого судді протягом доби з моменту його проведення слідчий зобов'язаний направити копію протоколу обшуку слідчому судді і прокурору. Стаття ж 242 проекту КПК «Судовий порядок отримання дозволу на провадження слідчих дій» зазначає, що при провадженні обшуку в розглядуваних випадках слідчий протягом 24 годин із моменту початку виконання слідчої дії повідомляє про це суд і прокурора, одночасно надсилаючи для перевірки законності рішення копію постанови про проведення обшуку та протокол її виконання. Останній порядок, на нашу думку, є більш прийнятним, оскільки, отримавши повідомлення про обшук без попереднього рішення суду, прокурор при виявленні ним порушення законності з боку слідчого має право реально втрутитися у провадження обшуку і припинити його.

Не претендуючи на вичерпний аналіз проблем, які виникають при розгляді судом подання слідчого про провадження обшуку житла чи іншого володіння особи, зазначимо, що більшість з них зумовлені недосконалістю чинного механізму правового регулювання цих питань. Тому актуальним і таким, що сприятиме уніфікації правозастосовної практики, яка, в свою чергу, має на меті захист прав та законних інтересів особи, буде найскоріше прийняття Пленумом Верховного Суду України відповідної постанови.

Надійшла до редколегії 05.05.05

ТРИБУНА ДОКТОРАНТА

О. Дашковська, доцент НЮА України

Християнська доктрина і правове становище жінки в умовах громадянського суспільства

Протягом тисячоліть світові і національні релігії суттєво впливали на духовну сферу життєдіяльності людства, що особливо відчувалося при трансформації державно-правових процесів. Отже, і сьогодні, в умовах розбудови громадянського суспільства, християнська церква активно запроваджує нові технології впливу на правосвідомість громадян з метою примирення традиційної концепції християнства з прагненнями чоловіків і жінок до гармонізації суспільних відносин. Ліберально налаштовані теологи пропонують подолати конфесійні бар'єри і створити єдину християнську спільність¹. На їх думку, радикальний перегляд місця і ролі жінки в суспільстві є невідкладним завданням феміністської теології, яка намагається довести неможливість вдосконалення соціально-правового становища жінок без допомоги релігії. Метою феміністської теології, яка виникла ще в 60-ті роки ХХ ст., є інтерпретація Євангелія в дусі потреб та інтересів жіночих мас, переосмислення найважливіших догматів християнства з погляду рівноправності чоловіків і жінок, а також критика женоненависницьких настанов Старого заповіту.

Дослідження проблем взаємовпливу права і релігії, правового регулювання свободи віросповідання людини привертало увагу багатьох правознавців, зокрема М. Адріанова, М. Бабія, В. Бондаренка, К. Борисова, А. Колодного, М. Мариновича, А. Полешко, В. Примака, П. Рабіновича, С. Рабіновича, Л. Ярмол та ін., але питання гендерного аналізу цих відносин залишилося поза їх увагою. Тому метою цієї статті є розгляд напрямків впливу християнської релігії на правосвідомість сучасного суспільства в гендерному вимірі.

Ставлення християнської релігії до жінки ґрунтується на біблійній легенді, яка звинувачує її в гріхопадінні людства — вкушанні заборо-

¹ Див.: Liberation Revolution and Freedom. Theological perspectives. New Jersey, 1975. p. 92.

неного плоду з дерева пізнання добра і зла — за що Бог вигнав людей з раю, позбавив їх безсмертя та прирік на муки і страждання. При цьому він визначив спеціальне покарання жінці — у муках народжувати дітей і коритися владі чоловіка¹. Найвідоміший представник середньовічної схоластики, богослов'я і філософії католицизму Тома Аквінський писав, що жінки народжуються, щоб «їх вічно утримували під ярмом пана і вчителя, тому що природа в усіх відношеннях надала чоловіку переваги і призначила його для панування»².

Вплив християнства на суспільні відносини здійснювався різними шляхами — передусім впливом нової релігії на традиції, а пізніше — окремих християнських принципів на законодавчі постанови римських імператорів, постанови канонічного права та юрисдикцію церковних законів. На відміну від язичницьких уявлень про місце і роль жінки в суспільстві Євангельське вчення визнало в жінці особистість, яка є рівноправною поряд з чоловіком. Воно урівняло жінку з чоловіком у сфері духовних та розумових інтересів, визнавши її нарівні з чоловіком Божим створінням, і відкрило шлях до спасіння. Вчення християнської церкви про Богоматір, поклоніння якій стало в багатьох країнах панівним порівняно з іншими культурами святих та угодників, стверджувало в суспільстві моральне панування жінки. Християнство визнавало шлюб як духовний союз, єдність душ, в якому чоловік і дружина мають однакові права та обов'язки один перед одним. Канонічне право встановило рівність перед законом чоловіка і дружини щодо перелюбства, пояснивши, що те, що забороняється дружині, не може бути дозволено чоловікові, і що божественний закон установлює приписи, однакові для чоловіка і дружини.

Але благотворний вплив християнства згодом паралізували аскетичні погляди, що поширювалися католицькою церквою, яка вважала жінку істотою нижчого гатунку, гріховною та розпусною. В літературі жінка зображалася як породження пекла, джерело зла: «через жінку диявол ошукав Адама і позбавив його раю»; «жінка — це двері, крізь які входить диявол, дорога, якою крокує спокуса та зло»; «тільки чоловік створений за образом Божим, а жінка створена від чоловіка і є лише його придатком»³.

Жінка була обмежена в своїх громадянських та особистих правах, її було усунуто від свідчення в суді, опіки, доручень за зобов'язання-

¹ Див.: Біблія. Буття. Гл.3. Вірш 16.

² Цит. за: Жид П. Гражданское положение женщин с древних времен. — М., 1902.

³ Цит. за: Там само.

ми та від інших актів приватного і публічного права. Церква усунула жінку від активної участі в культових дійствах.

До подій тих часів належать також процеси про відьом, яким відводиться досить значне місце в пам'ятках середньовічного права та судової практики. В Саксонському та Швабському збірниках судових рішень є докладні постанови про чаклунство, за яке засуджували до страти на багатті. Юристи того часу, погоджуючись із забобонним духовенством, поділяли віру в існування відьом, тобто жінок, які зналися з сатаною і могли насилати шкоду, засухи, хвороби на тварин, епідемії на людей та інші негаразди. Боротьба із сатаною в особі відьом, починаючи з XIV і до кінця XVII ст., стала першорядною справою як держави, так і церкви, які переслідували жінок за звинувачуванням у чаклунстві. Право та релігія, юриспруденція та інквізиція, об'єднавшись, встановили спеціальні правила та слідчі процедури для процесів над відьмами. Протягом чотирьох століть кількість жінок, страчених на багаттях, була досить великою. Зокрема, в Німеччині було страчено понад 100 тис. жінок, а в Європі за період з XVI до XVII було засуджено за чаклунство і страчено інквізицією понад один мільйон¹. До кінця XVII ст., незважаючи на соціальні й політичні зміни, що сталися в суспільстві, католицька церква залишалася вірною середньовічній догмі про біологічну неповноцінність жінки і боролася проти економічної, політичної і громадянської рівноправності чоловіків і жінок.

Аналіз доктринальних положень католицьких і протестантських теологів та церковних діячів дає змогу зробити висновок про спільність їх позицій щодо цілої низки питань, у тому числі і жіночого питання. Підтвердженням цього є існування змішаних християнських жіночих організацій у країнах, де поширені обидва віросповідання, а також подібність католицьких і протестантських завдань і методів їх досягнення. Однак є певні специфічні моменти підходу до жіночого питання, характерні для протестантських церков.

Реформаційний рух виник у XVI ст. як теологічна реакція на догматичні основи католицизму, що вступив у суперечність із соціальними умовами. Релігійна свідомість епохи становлення капіталістичних відносин відобразила такі нові риси особистості, як свобода від феодальної залежності та культ особистого успіху, як знак обраності перед Богом. У цей період стверджувалися дух самообмеження і патріархально-домостроївські засади в родині, при яких індивідуальні якості жінки витіснялися її функцією багатодітної матері, добропорядної

¹ Див.: Кольбг Ф. История человеческой культуры. — Киев-Харьков, 1899. — Т. II.

дружини і дбайливої господині. Протестантизм підкреслював незалежність людини від церкви як посередника в його діалозі з Богом і проповідував порятунок як результат віри і обраності. З іншого боку, ортодоксальний протестантизм відводив особливе місце первородному гріхові, через що людина не здатна самостійно вибирати добро і постійно піддається спокусі зла. Розгляд природи людини з погляду її тотальної зіпсованості гріхом призвів перших ідеологів протестантизму — М. Лютера і Ж. Кальвіна — до висновків про суто негативну роль жінки та її провини в гріхопадінні людства. М. Лютер у багатьох своїх творах цитував прокляття Бога, призначене Єві при вигнанні її з раю: «Помножу скорботу твою у вагітності твоєї, у муках будеш народжувати дітей, для чоловіка призначення твое, і він буде панувати над тобою»¹. Ж. Кальвін у творі «Інститути християнської релігії» зазначав, що жінки за своєю природою не можуть займати керівних посад, бути вчителями або проповідниками². Ідея покірності жінки чоловіку та її неповноцінності усіяко підкріплювалася практикою церкви. В літературі і буденній правосвідомості того часу вкорінився образ жінки — кокетки, вічної спокусниці, джерела всіх бід.

Однак у XIX ст. у промислово розвинутих країнах протестантського віросповідання США й Англії з'явилися паростки протесту жінок проти покірливого підпорядкування чоловіку та юридичного безправ'я. Проте ні буржуазні революції, що проголосили лише формальну рівність і свободу особистості, ні практика протестантських церков, що виникли внаслідок Реформації, не змінили правове становище жінок і не знищили забобони, що століттями склалися в правосвідомості людей. Стихійне залучення жінок до виробництва, розвиток науки і культури створили передумови для активної боротьби жінок за свої права. Але, як зазначав А. Бебель, «становище жінки в так званому християнському світі поступово поліпшувалося не завдяки християнству, а завдяки західній культурі, яка була здобута в боротьбі проти християнського світогляду»³.

Піднесення масового жіночого руху і модерністські тенденції християнської теології змусили усі християнські церкви активізувати роботу серед віруючих жінок. Слід зазначити, що релігійні об'єднання, які не мають авторитарної структури і джерел непогрішності в питаннях віри, завжди швидше й активніше, ніж католицька церква, відгу-

кувалися на зміни в суспільстві і приводили догму у відповідність із сучасною думкою. Прогресивна суспільна свідомість багатьох християнських громад була стимулом для висування таких політичних вимог, як поліпшення умов праці на виробництві, поширення грамотності, встановлення спеціального законодавства про охорону жіночої та дитячої праці тощо¹.

Після Другої світової війни християнська церква не могла не враховувати величезні зміни, що відбулися в соціально-економічній і політичній структурі суспільства, і розробила офіційну доктрину з жіночого питання, визнавши низку соціальних прав жінки, зокрема право на працю і на рівну винагороду за неї.² Офіційна позиція християнських конфесій щодо жіночого питання залежить від специфіки віросповідання кожної релігійної організації, національних традицій, особливостей економічного та соціально-політичного розвитку певного регіону тощо. Однак при всьому розмаїтті підходів чітко простежуються два основні напрямки: консервативно-традиційний, що відстоює у відносній недоторканності середньовічні догми про призначення і роль жінки, та ліберально оновлений, що враховує вимоги сучасності, передусім науково-технічного прогресу, та прагнення жінок до рівноправності з чоловіками.

Західна Європа посідає особливе місце в християнському світі. З одного боку, це колыска католицизму, де народилися середньовічні догми, що дотепер живлять найреакційніші церковні теорії та організації, а з іншого — це колыска соціальних революцій, у ході яких вирости і загартувалися прогресивні стратегії і тактики сучасних християнських конфесій. Ці чинники в поєднанні з багатьма іншими зумовили наявність у християнських колах країн Західної Європи яскраво виражених оновленських настроїв, що виявилися також у ставленні до жіночого питання. В останні десятиліття у Франції, Італії та інших країнах з'явилися роботи теологів, істориків, журналістів, які намагаються поєднати християнську доктрину із сучасним світоглядом, пристосувати церковні догми до умов сьогодення.

Велике значення в справі емансипації жінки теологи М. Дейлі, Л. Рассел, Е. Гьоссман³ надають науково-технічній революції, оскільки

¹ Див.: Кислова А. А. Социальное христианство в США. Из истории общественной мысли. 90-е годы XIX в. — М., 1974.

² Див.: Рабінович С. Права людини і соціальна доктрина католицької церкви // Вісник Академії правових наук України. — 2001. — № 1 (24). — С. 160–161.

³ Див.: Юлина Н. С. Теология и философия в религиозной мысли США XX века. — М., 1986.

¹ Біблія (Буття 3:16).

² Див.: Kress R. Whither Womankind: The Humanity of Women. — St. Meintad, 1975. — P. 171.

³ Бебель А. Женщина и социализм. — М., 1959. — С 101.

розвиток виробництва та нові технології зменшили фізичні витрати трудящих, що дозволяє жінці виконувати роботи, які раніше вважалися виключно чоловічими. Технічні досягнення значно поліпшили побут, звільнивши жінку від багатьох видів домашніх робіт. «Таким чином, звільнена від гноблення як особистість, жінка повинна поступово залучатися до усіх сфер життя суспільства і проявляти свої корисні для суспільства здібності, подібно до того, як вона це робить у своїй родині»¹. Оновлена християнська доктрина сприймає жінку вже не тільки як матір і домогосподарку, а як самостійну особистість, яка повинна активно впливати на життя суспільства і церкви, зберігаючи свою самобутність.

Позицію духовного оновлення суспільства через удосконалення відносин між чоловіком і жінкою підтримував поборник ідеї знищення відчуження в міжособистісних взаємозв'язках Г. Кокс, який виступав проти сформованого ставлення до жінки як до предмета споживання і засобу самоствердження чоловіка. Він вважає, що християнському розумінню особистості суперечать відносини панування і підпорядкування, що спотворюють людську особистість і заважають людині бути особистістю².

Християнські церкви різних сповідань офіційно визнають рівноправність чоловіка і жінки і закликають боротися проти дискримінації та приниження ролі жінки в суспільстві, пам'ятаючи про збереження дарованого Богом особливого жіночого начала. На думку папи Римського Іоанна Павла II (Енцикліка «Про гідність і визнання жінки» 1990), рівність жінки і чоловіка полягає не в механічному зрівнянні їх у правах, а у визнанні особливих жіночих прав та їх певних переваг. Жінка повинна бути абсолютно вільною у своєму виборі: присвятити своє життя тільки родині чи реалізувати себе у будь-якій професії³.

В умовах розбудови громадянського суспільства, спираючись на знання статево-вікової психології, християнські організації прагнуть до диференціювання методів роботи з віруючими жінками. Програми християнських церков є для одних формою богослужіння, а для інших — способом участі в соціальних перетвореннях. Жіночі організації в приходах допомагають місцевій владі в організації охоро-

ни здоров'я і відпочинку, професійної освіти, створенні дитячих майданчиків і бібліотек, наданні побутових послуг тощо. Вони збирають кошти на благодійні акції, виступають проти забруднення довкілля, поширення наркотиків і порнографії. Духівництво вважає, що жінки, які займаються соціально-благодійною діяльністю в приходах, відіграють важливу роль у розбудові громадянського суспільства.

Християнська громада прагне допомогти жінці знайти психологічну стабільність і позбутися почуття страху і самотності, вона виконує низку господарських функцій: надає матеріальну допомогу, допомагає одержати кваліфікацію, виділяє кошти на медичну допомогу тощо. Християнські проповідники консультують жінок з питань виховання дітей, взаємин у родині, прав жінок. Така широка соціально-благодійна діяльність християнських громад залучає жінок до участі у громадянському житті, сприяючи збереженню і відтворенню релігійності всієї родини. Соціологічні дослідження, які проводилися в українському суспільстві, свідчать про те, що серед молоді помітно зростає повага до релігійних традицій свого народу, зокрема, 30% молоді жінок вважають релігійність однією з обов'язкових чеснот, яку слід виховувати у дітей, причому вирішальна роль у цьому процесі належить саме матері¹. «Формуючи чоловіка, ми формуємо індивіда, формуючи жінку, ми формуємо родину»², — відверто заявляють сучасні церковні діячі.

У країнах Західної Європи, США, деяких державах Африки й Азії жіночі організації різних християнських віросповідань створюють об'єднані комітети з підвищення ролі жінки в церкві і суспільстві. Ще в 1950 р. у рамках Всесвітньої ради церков було створено комісію для вивчення богословських, психологічних і соціологічних напрямків жіночого питання і причин дискримінації жінки в суспільстві. Теоретичним і практичним аспектам боротьби жінок проти дискримінації були присвячені конференції, де обговорювалося участь віруючих жінок у соціальному розвитку своїх країн і збереженні миру.

За останні десятиліття в українському суспільстві також помітно зросла увага до релігії, розширилися та зміцнили церковні об'єднання, активізувалася релігійна діяльність як автентичних конфесій, сформованих на національному ґрунті, так і різноманітних зарубіжних

¹ Aubert J., Pelle – Douel I. *Delaport J. L. Eglis et la promotion de la femme.* – Collection «Recherchй pastorals». Fleuron, Paris, 1969. – P. 43.

² Див.: The POP Culture tradition readings with analysis fo writing. ed. By E. Write. – New Jersey, 1972. – P. 143.

³ Див.: *Іоанн Павел II. Мысли о земном.* – М., 1992.

¹ Див.: Гендерний аналіз українського суспільства. – К., 1999. – С. 213.

² Див.: *Попова М. А. Критика психологической апологии религии (Современная американская психология религии).* – М., 1972. – С. 235.

місій. Звернення українців до релігії зумовлено не лише духовними, а й політичними, соціальними і побутовими чинниками¹.

Історично склалося так, що релігійне життя українців зосереджено передусім у християнстві, переважно в його східному варіанті. Православна традиція має в Україні глибокі історичні та соціально-етнічні корені. Привертає увагу й той факт, що в Україні більшість віруючих — жінки. За даними моніторингу громадської думки віруючими вважають себе 66% з опитаних жінок і 47% чоловіків, невіруючими — 22% жінок і 38% чоловіків. Переконаними атеїстами визнали себе лише 2% жінок і 6% чоловіків. Показовим є й те, що більшість опитуваних — християни і лише 20% респондентів ніколи не відвідували релігійних служб². Слід зазначити, що для православної традиції християнства феміністська ідеологія є далекою та неприйнятною. Переважна більшість православних жінок сприймають своє становище в суспільстві як вираз божественної волі, що найкраще відповідає природному призначенню жінки. Вони беруть активну участь у благодійних заходах, провадженні релігійної освіти та вирішенні багатьох господарських питань, і тому не завжди розуміють прагнення жінок Західної Європи бути священиками.

Отже, модернізація соціально-етичної доктрини християнства, розпочата представниками феміністської теології, спрямована на те, щоб реабілітувати релігію як соціально значуще і духовно-моральне явище, переглянувши деякі традиційні догмати про роль жінки в суспільстві, з метою залучення жінок до суспільно-політичних процесів як представника християнської церкви, що прагне активно впливати на правотворчі та правореалізаційні процеси в усіх державах світу.

Надійшла до редколегії 10.04.05

О. Ярошенко, доцент НЮА України

Джерела трудового права на соціально-партнерському рівні

У конвенціях і рекомендаціях Міжнародної Організації Праці, присвячених соціальному партнерству, поряд з іншими закріплено прин-

¹ Див.: *Полешко А.* «Круглий стіл» з проблем взаємовідносин права і релігії // *Право України.* — 2000. — № 5. — С. 115–116.

² Див.: *Гендерний аналіз українського суспільства.* — С. 211.

цип багаторівневого співробітництва (територіального, галузевого, професійного). З огляду на це за територіально-галузевою ознакою можна виділити такі рівні актів системи соціального партнерства:

- на загальнодержавному рівні — генеральна і галузеві угоди;
- на регіональному рівні — регіональні угоди;
- на рівні конкретного підприємства, установи чи організації — колективні договори.

При цьому роботодавці та працівники не зобов'язані взаємодіяти на всіх цих рівнях, вони вільні в обранні як форм соціального партнерства, так і рівнів його здійснення. Створення системи соціального партнерства й умов належного її функціонування є об'єктивно необхідною умовою для успішного захисту інтересів трудящих, розвитку підприємництва, стійкої та ефективної роботи підприємств, підтримання соціального миру і стабільності в суспільстві¹.

Закон України «Про колективні договори і угоди» виділяє два види нормативних договорів про працю (актів соціального партнерства): угоду і колективний договір. Аналіз цього Закону дає підстави стверджувати, що угода є правовим актом, який містить загальні принципи регулювання соціально-трудова і пов'язаних з ними економічних відносин та укладається між повноважними представниками працівників і роботодавців на державному, регіональному і галузевому рівнях у межах їх компетенції.

Як критерій класифікації угод за видами ст. 3 Закону називає сфери відносин, що ним регулюються. Відповідно до названого критерію зазначена стаття виділяє такі види угод:

- генеральну угоду, що встановлює загальні принципи регулювання соціально-трудова відносин на рівні держави;
- регіональну угоду, що встановлює загальні принципи регулювання соціально-трудова відносин на рівні територіального утворення;
- галузеву угоду, що визначає загальні умови оплати праці, трудові гарантії та пільги працівникам галузі народного господарства.

Розглянемо більш докладно особливості змісту окремих видів угод. Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками і профоб'єднаннями на 2004–2005 роки, укладена 19 квітня 2004 р.², спрямована на вдосконалення колектив-

¹ Див.: *Нуртдинова А. Ф., Хохрякова О. С.* Некоторые проблемы коллективно-договорного регулирования трудовых отношений // *Правовое регулирование труда в условиях перехода к рыночной экономике.* — М., 1995. — С. 47.

² Див.: *Праця і зарплата.* — 2004. — № 20 — С. 1–7.